

# برآورد راهبردی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

سال‌نمای ۱۳۸۹  
چشم‌انداز ۱۳۹۰

## روندها و شاخص‌های کلان تجارت خارجی

### مقدمه

اقتصاد ملی و تجارت خارجی دو روی یک سکه هستند. میزان حضور و نفوذ در اقتصاد بین‌الملل و تأثیرگذاری بر این عرصه، به همراه تأمین اهداف و نیازمندی‌های اقتصاد ملی، به میزان زیادی به ساختار تجارت خارجی هر کشور مربوط می‌شود. وجه مهم روابط اقتصاد ملی با اقتصاد بین‌الملل، در میزان ورود و خروج کالا و خدمات و به عبارتی، صادرات و وارداتی است که از آن با عنوان تراز جاری یاد می‌شود. در کنار تراز جاری، تراز سرمایه قرار دارد که میزان ورود و خروج سرمایه را مشخص می‌کند. این دو فرایند بر روی یکدیگر تراز پرداخت‌های ملی را شکل و جهت می‌دهند. به میزانی که اقتصاد ملی در توسعه صادرات و کاهش واردات موفق‌تر باشد، به همان اندازه، درآمد بیشتری را مرکب از ارزش‌های مختلف در اختیار دارد. دارایی حاصل از این فرایند، قدرت انعطاف اقتصاد ملی را برای حضور و صدور سرمایه به شکل مشارکت در بازارهای مالی خارجی و دریافت سود سهام یا خرید اوراق قرضه بیشتر می‌کند. این امر به معنای خرید دارایی در کشورهای دیگر است. کشور خریدار، در واقع بستانکار است و کشور دریافت‌کننده سرمایه، بدهکار محسوب می‌شود.

تنوع صادرات، همزمان با تکیه بر گسترده‌گی بازار داخل و صدور سرمایه که ناشی از رقابت‌پذیری ساختار اقتصاد داخلی است، به معنای مثبت‌بودن تراز پرداخت‌ها و پرسودبودن تجارت خارجی است. در این میان، ایران به عنوان کشوری که به صادرات نفت و درآمد آن وابسته بوده و همچنین، به عنوان کشوری که بیشتر واردکننده کالاهای ساخته‌شده مصرفی،

واسطه‌ای و سرمایه‌ای بوده است، علاوه بر تأکید بر بازار داخلی، باید به متنوع‌سازی صادرات و افزایش رقابت‌پذیری و کاهش وابستگی به درآمد نفت و تغییر موازنه پرداخت‌ها در صدور سرمایه، کالا و خدمات همت گمارد. در این راستا و بر اساس قانون اساسی، استفاده از ظرفیت اقتصاد کشورهای مسلمان و همسایه و روابط جنوب جنوب به جای روابط شمال- جنوب و توازن بخشیدن به روابط خود با کشورهای شمال، اهمیت زیادی دارد. تحقق چنین روندی در جهت تقویت امنیت اقتصادی و امنیت ملی جمهوری اسلامی خواهد بود، ضمن اینکه تقویت تجارت و روابط خارجی، ابزاری برای صدور ارزش‌ها و هویت ملی و دینی است. بر این مبنا، در این برآورد، گزارشی کلی از روند، ماهیت و جهت‌گیری تجارت خارجی و روابط اقتصاد- تجاری کشور با مناطق تجاری و اقتصاد بین‌الملل در سال ۱۳۸۹ ارائه می‌شود.

### مبادلات تجاری با آسیای مرکزی و قفقاز و اکو

تجارت با کشورهای مسیر جاده ابریشم در ۶ ماه نخست سال ۲۰۱۰، ۲۹ درصد رشد نموده و به ۱۶ میلیارد و ۷۸۸ میلیون دلار رسید. ۹ میلیارد و ۱۲۹ میلیون دلار کالا از کشورهای مسیر جاده ابریشم به ایران وارد و ۷ میلیارد و ۶۴۹ میلیون دلار نیز به این کشورها صادر شد.

بر اساس آمار، صادرات غیرنفتی ایران به کشورهای عضو اکو در ۷ ماه نخست سال ۱۳۸۸، یک میلیارد و ۵۹۵ میلیون دلار بود که به ۲ میلیارد و ۱۰۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۹ رسید. در راستای افزایش مبادلات در این مسیر، طرح ایجاد کریدور حمل و نقل شمال جنوب بین ایران- عمان- قطر با ازبکستان و ترکمنستان در دستور کار می‌باشد. در بین کشورهای عضو اکو، بیشترین رابطه تجاری و اقتصادی ایران با ترکیه است. مبادلات تجاری دو کشور در حال حاضر نزدیک به ۱۱ میلیارد دلار می‌باشد. دو کشور با امضای قرارداد تجارت ترجیحی به سمت ایجاد پیمان تجارت آزاد پیش می‌روند.

در چارچوب گسترش روابط اقتصادی، میزان مبادلات تجاری ایران و ترکیه تا پایان سال ۲۰۱۵، از ۱۱ میلیارد دلار فعلی به بیش از ۲۵ میلیارد دلار افزایش می‌یابد. ایجاد منطقه آزاد صنعتی در مرز جلفا با سرمایه‌گذاری مشترک دو کشور و پیش‌بینی دو میلیارد دلار سرمایه‌گذاری شرکت‌های ترک، از برنامه‌های تقویت روابط اقتصادی فیما بین می‌باشد. مبادلات تجاری ایران با عراق، به دلیل شرایط سیاسی و امنیتی این کشور، غیرمتوازن و یکسویه، با سهم ۹۰ درصدی به نفع ایران می‌باشد. میزان صادرات ایران به عراق ۶ میلیارد دلار برآورد می‌شود.

در برخی موارد، به دلیل نبود نظارت کامل و فنی گمرکی، بخشی از کالاهای صادراتی ایران به این کشور برگردانده می‌شوند. سعی بر این است که میزان مبادلات دو کشور در پنج سال آینده به مرز ۲۰ میلیارد دلار برسد. بر این مبنا، دو کشور برای ایجاد شهرک صنعتی در مرز ایلام به توافق رسیده‌اند. در مجموع، مبادلات تجارت غیرنفتی ایران با کشورهای عضو اکو و

تجارت با کشورهای  
مسیر جاده ابریشم در ۶  
ماه نخست سال ۲۰۱۰،  
۲۹ درصد رشد نموده و به  
۱۶ میلیارد و ۷۸۸ میلیون  
دلار رسید

همسایه، در ده سال گذشته، از رشد ۱۲ برابری برخوردار شده است. میزان این مبادلات در سال ۱۹۹۷ معادل ۲/۵ میلیارد دلار بود که در سال ۲۰۰۹، به حدود ۳۰ میلیارد دلار رسید.

### مبادلات تجاری با هند و آسیای جنوب غربی

مبادلات تجاری و مالی ایران با اتحادیه پایپای آسیایی در سال ۲۰۱۰، با رشد ۴۹ درصدی نسبت به سال قبل، به ۱۳/۲ میلیارد دلار رسید. حجم کل مبادلات مالی ۹ کشور عضو این اتحادیه در سال ۲۰۱۰، با ۴۶ درصد افزایش نسبت به سال قبل، به ۴۱/۲ میلیارد دلار رسید. پس از هند، ایران بیشترین حجم مبادله مالی با اعضای این اتحادیه را داشته است. مبادلات مالی هند با اعضا در این مدت به ۱۸/۳ میلیارد دلار رسید که این رقم نسبت به سال قبل، ۴۸ درصد رشد داشته است. ایران بزرگ‌ترین اعتباردهنده در درون این اتحادیه است که حجم قابل توجهی از این اعتبارات در اختیار شرکت‌های هندی قرار می‌گیرد.

### مبادلات با چین و شرق آسیا

میزان واردات محصولات نفتی و غیر نفتی چین از ایران در سال ۲۰۰۹ به بیش از ۸/۱ میلیارد دلار رسید. این رقم در ۹ ماه نخست ۲۰۱۰ با ۳۰/۱ درصد رشد به بیش از ۱۲/۹ میلیارد دلار رسیده است. میزان واردات چین از ایران پس از افت نسبی در سال ۲۰۰۹، از ابتدای سال ۲۰۱۰ بار دیگر روند صعودی داشته است. بر اساس برخی اخبار، ایران و چین به دنبال افزایش سطح مبادلات تجاری تا ۵۰ میلیارد دلار هستند. حجم مبادلات تجاری ایران و چین در پایان سال ۲۰۱۰ میلادی به حدود ۳۰ میلیارد دلار رسید. در حال حاضر، چینی‌ها از ایران مواد اولیه معدنی، پتروشیمی، نفت و مشتقات نفتی خریداری می‌کنند. صادرات غیرنفتی ایران در ۷ ماه امسال به کشورهای عضو همکاری جنوب شرق آسیا (آسه آن) نیز ۵۷ درصد رشد داشته و از ۴۹۹ میلیون دلار به ۸۷۲ میلیون دلار رسیده است. کره همچنان ۱۰ درصد و ژاپن بین ۱۷ تا ۲۳ درصد از نفت وارداتی خود را از ایران می‌خرند.

حجم مبادلات تجاری ایران و چین در پایان سال ۲۰۱۰ میلادی به حدود ۳۰ میلیارد دلار رسید

### مبادلات تجاری با اروپا و آمریکا

مبادلات تجاری ۲۷ کشور اروپایی با ایران در ۱۰ ماه نخست ۲۰۱۰، با رشد ۳۶ درصدی نسبت به مدت مشابه سال قبل، به ۲۰/۸۲ میلیارد یورو رسید. واردات اتحادیه اروپا از ایران در ۱۰ ماه نخست سال ۲۰۱۰ افزایش ۶۶ درصدی داشت. نفت خام مهم‌ترین کالای وارداتی اتحادیه اروپا از ایران است. صادرات کشورهای اروپایی نیز به ایران در همین مدت به ۹/۳۷ میلیارد یورو رسید. ماشین‌آلات مهم‌ترین کالای صادراتی اتحادیه اروپا به ایران در مدت مذکور بوده است. اما حجم روابط تجاری ایران و آمریکا در چند سال گذشته در حد بسیار نازلی قرار دارد و کل مبادلات تجاری دو کشور در سال ۲۰۱۰ کمتر از ۲۰۰ میلیون دلار بوده است.

## کشورهای عمده صادرکننده کالا به ایران

در سال ۲۰۱۰، امارات متحده عربی با ۳۲/۲۳ درصد به عنوان بزرگ‌ترین صادرکننده کالا به ایران شناخته شد. ارزش واردات از این کشور ۱۵ میلیارد و ۱۷۱ میلیون دلار بود. چین با ۴ میلیارد و ۴ میلیون دلار و ۸/۵۱ درصد رتبه دوم، آلمان نیز با ۳ میلیارد و ۲۸۱ میلیون دلار و سهم ۶/۹۷ درصدی در رتبه سوم بود. ترکیه رتبه چهارم را کسب نمود. در کل، سهم ایران از صادرات جهانی، از ۵۳/۰ درصد سال ۲۰۰۹ به ۵۴/۰ درصد در سال ۲۰۱۰ افزایش یافت. پیش‌بینی می‌شود با افزایش سهم برخی کشورهای نوظهور مانند چین، هند و برزیل، در سال ۱۳۹۰ سهم ایران از صادرات جهانی به ۴۱/۰ درصد کاهش خواهد یافت.

## صادرات غیرنفتی

به طور تخمینی، حجم کل مبادلات نفتی و غیرنفتی ایران با جهان، ۸۰ میلیارد دلار در سال ۱۳۸۹ اعلام شده است. کل صادرات غیر نفتی در هفت ماه امسال (با معانات گازی)، با ۲۶ درصد افزایش نسبت به سال قبل، ۱۷ میلیارد و ۴۴۷ میلیون دلار بود. ایران به ۱۶۰ کشور دنیا صادرات دارد. در این زمینه، ۱۰ کشور چین، عراق، امارات متحده عربی، هند، افغانستان، ترکیه، پاکستان، تایوان، جمهوری کره و بلژیک، در اولویت نخست صادرات کالا از ایران قرار دارند و بیش از ۸۰ درصد صادرات غیرنفتی به این ۱۰ کشور صادر می‌شود. صادرات پتروشیمی در ۷ ماه امسال نسبت به سال گذشته ۵۰ درصد رشد داشته و به ۵ میلیارد و ۶۴۶ میلیون دلار رسید که ۳۲/۴ درصد کل صادرات غیرنفتی کشور می‌باشد. سازمان توسعه و تجارت ایران معتقد است رشد صادرات غیرنفتی ایران از متوسط میانگین جهانی بسیار بالاتر است. رشد ۳۰ درصدی صادرات درحالی که میانگین رشد ۱۰/۵ درصد مد نظر بوده قابل توجه است. در بخش واردات نیز سهم کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای، ۷۸ درصد، و کالاهای مصرفی ۱۳ درصد بوده است.

## سرمایه‌گذاری خارجی

در سال ۱۳۸۹ جذب سرمایه‌گذاری خارجی از جمله اولویت‌های اصلی بازار سرمایه بود. ایران در زمینه عضویت در سازمان تجارت جهانی که از عوامل تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری است، به ۵۰۰ سؤال مطرح شده از سوی این سازمان پاسخ داد. بیشترین سرمایه‌گذاری‌های خارجی در نفت و گاز بوده و در ارتباطات، حمل و نقل و صنعت، سرمایه‌گذاری مهمی جذب نگردید. سرمایه‌گذاری در دو پالایشگاه توسط شرکت‌های خارجی به تصویب رسیده، ولی هنوز محقق نشده است. در سال جاری، سرمایه‌گذارانی از کشورهای هند، پرغال، ترکیه و سنگاپور برای سرمایه‌گذاری در زمینه‌هایی مانند نیروگاه بادی، ساختمان‌سازی، و ساخت بیمارستان و فروشگاه‌های زنجیره‌ای، مذاکراتی با بخش دولتی و خصوصی داشته‌اند. روس‌ها برای سرمایه‌گذاری سه میلیارد دلاری در منطقه ویژه اقتصادی بندر امیرآباد و توسعه پروازهای

مبادلات تجاری ۲۷  
کشور اروپایی با ایران در  
۱۰ ماه نخست ۲۰۱۰، با  
رشد ۳۶ درصدی نسبت  
به مدت مشابه سال  
قبل، به ۲۰/۸۲ میلیارد  
یورو رسید

بین‌المللی فرودگاه نوشهر اعلام آمادگی کردند، ولی هنوز به مرحله اجرا نرسیده است. بهروز علیشیری رییس کل سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی، در تازه‌ترین آمار خود در بهمن ۸۹، از ورود ۲/۷ میلیارد دلار سرمایه خارجی به ایران در سال ۲۰۱۰ خبر داده است. نگاهی به آمارهای چند سال گذشته نشان می‌دهد ایران در رشد سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۲۰۰۹ نسبت به سال ۲۰۰۸، پیشرفت ۸۴ درصدی داشته، اما حجم سرمایه خارجی در مقایسه با کشورهای منطقه قابل قبول نیست. در سال ۲۰۰۹، ایران در شرایطی کمی بیش از ۳ میلیارد دلار سرمایه خارجی عمدتاً در بخش نفت را جذب کرد که در همین سال، عربستان ۳۵/۵ میلیارد دلار، قطر ۸/۷ میلیارد دلار، ترکیه ۷/۶ میلیارد دلار و لبنان ۸/۴ میلیارد دلار سرمایه خارجی جذب کرده‌اند. دو کشور اردن و عمان نیز به ترتیب، هر کدام ۲/۴ و ۲/۲ میلیارد دلار سرمایه خارجی جذب کرده‌اند. گزارش کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد) درباره سرمایه‌گذاری خارجی طی سال ۲۰۰۹ نشان می‌دهد کل سرمایه‌گذاری مستقیم در جهان در سال ۲۰۰۷، رقم ۲ هزار و ۱۰۰ میلیارد دلار، در سال ۲۰۰۸، هزار و ۷۷۱ میلیارد دلار و در سال ۲۰۰۹، هزار و ۱۱۴ میلیارد دلار بوده است. ایران در مجموع این سه سال، کمی بیش از ۶ میلیارد دلار سهم از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته است. سهم ایران در سال ۲۰۰۷، رقم ۱/۶ میلیارد دلار، سال ۲۰۰۸، ۶/۱ میلیارد دلار و در سال ۲۰۰۹، ۳/۰۱۶ میلیارد دلار بوده است. تغییر برخی رویه‌ها مانند توقف پرداخت وام از حساب ذخیره ارزی به سرمایه‌گذاران خارجی و عدم راه‌اندازی صندوق توسعه ملی به عنوان جایگزین صندوق ذخیره ارزی، از موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی است.

در سال ۲۰۱۰، امارات  
متحد عربی با ۳۲/۲۳  
درصد به عنوان  
بزرگ‌ترین صادرکننده  
کالا به ایران شناخته شد

## ارزیابی فرصت‌ها و ظرفیت‌های تجارت منطقه‌ای

منطقه‌گرایی تجاری به عنوان هدف دولت در تجارت خارجی، بخصوص در دولت‌های نهم و دهم، مؤثرترین مؤلفه رقابت‌پذیری در تولید منطقه‌ای، کسب درآمد، افزایش فرصت‌های اشتغال، توزیع بهینه درآمد در داخل و کاهش بی‌ثباتی در اقتصادهای منطقه‌ای و شناخت و تقویت مزیت‌های نسبی کشورهای منطقه است. با توجه به وجود برخی مبادی صادراتی مهم جایگزین، دسترسی به بازار یکپارچه و مطمئن، مزیت مهم منطقه‌گرایی برای ایران در شرایط نوین است. این امر با توجه به موقعیت جغرافیایی ایران، فرصتی بی‌بدیل تجاری - امنیتی است. هفت بندر بزرگ تجاری کشور در خلیج فارس و دریای خزر، با زیرساخت‌های اتصال خطوط حمل و نقل ریلی و دریایی، بستر ایجاد یک قطب اقتصادی منطقه‌ای می‌باشد. بنادر طرطوس و لاذقیه در سوریه و مرسین و ترابوزان در دریای مدیترانه ترکیه و شهید رجایی و امام خمینی (ره) در خلیج فارس، در مسیر جاده تاریخی و فرهنگی ابریشم قرار دارند. استفاده از تکنولوژی پیشرفته در گمرک در تسهیل روند صادرات نقش مؤثری را ایفا می‌کند. یکی از بزرگ‌ترین دغدغه‌های تجارت خارجی، کاهش زمان و هزینه روند فعلی است.

از دیگر مزیت‌های مهم تجارت منطقه‌ای، موقعیت ترانزیتی ایران برای انتقال انرژی است. با توجه به برخی محدودیت‌های حضور ایران در خطوط لوله‌های بین‌المللی، تبادل نفت و گاز یکی از فرصت‌های مناسب برای کشورمان است. البته، تجارت انرژی هرچه بیشتر به سمت سواپ و ترانزیت و فروش فرآورده به جای خام‌فروشی متمایل شود، صادرات انرژی باید همزمان با افزایش تولید باشد. در این زمینه، به خاطر تحریم فن‌آوری و ضعف مدیریت شرکت‌های داخلی، مشکلات زیادی وجود دارد.

### تلاش برای تقویت همکاری‌های منطقه‌ای

در عرصه داخلی، در سال ۱۳۸۹، توجه دولت بر خودکفایی در تولید و تأمین بنزین، تعامل با بخش خصوصی، رقابت‌مداری به جای یارانه‌مداری و توسعه صادرات غیرنفتی بوده است. دولت، اختیاراتی برای ساماندهی نام و نشانه‌ای تجاری به سازمان توسعه تجارت داد. قرار شد با ساماندهی واحدهای تولیدی و تجاری، نام‌ها و نشانه‌ای معتبر تجاری در بازارهای هدف محافظت و حمایت شوند. از صادرات کالاهای بدون استاندارد جلوگیری شود و مجوز فعالیت واحدهای تولیدی متخلف باطل شود. از سامانه‌های الکترونیکی برای معرفی و تبلیغ نشان‌ها استفاده شود. در عرصه گسترش تجارت منطقه‌ای در سال ۱۳۸۹، دولت به دنبال افزایش سه برابری میزان سواپ نفت و گاز است. برای انتقال انرژی از سوریه به اروپا، مذاکراتی انجام شده است. ایران و آذربایجان، با امضای صادرات گاز، توافق‌نامه ایجاد بانک انرژی برای تأمین مالی پروژه‌های نفت و گاز را امضا کردند.

سومین سمینار توسعه و تسهیل تجارت در مسیر گمرکات جاده ابریشم در مهرماه ۱۳۸۹ در تهران، با حضور ۳۰ کشور جهان و نمایندگان سازمان‌های اکو، ایرو و کمیسیون اقتصادی اروپا برگزار شد. حذف کامل موانع دست و پاگیر، تعدیل تعرفه برای فعالیت بخش خصوصی و شفاف‌سازی، مورد تأکید جدی قرار گرفت. همکاری بین بانک‌ها و مؤسسات مالی برای همگرایی در برابر تحولات غیرمترقبه بازارهای بین‌المللی، اتخاذ راهبردهای همسو برای جذب سرمایه‌گذاری، آموزش نیروی انسانی و تحقیق، نظارت بر نظام‌های پولی و مالیاتی مورد توافق قرار گرفت و بر گسترش تجارت الکترونیک و حضور اثرگذار بخش خصوصی تأکید شد. در اختتامیه سومین اجلاس همکاری اقتصادی آذربایجان غربی و استان‌های مرزی ترکیه مانند حکاری، ایغدیر، آغری، وان و قارص، ۲۸ سند با هدف فعال کردن مرز سرو به عنوان مرز بین‌المللی، تسریع در بازگشایی بازارچه مرزی، افتتاح مرز رازی کاپی کوی، برگزاری نمایشگاه‌های تجاری، همایش‌های سرمایه‌گذاری، تأسیس شهرک سرمایه‌گذاری مشترک، اجرای طرح‌های مشترک پژوهشی، برقراری خط هوایی ارومیه - وان و تأمین امنیت مسافران و زائران ایرانی به سوریه امضا شد.

برای گسترش همکاری‌ها با کشورهای منطقه، وزارت راه و ترابری نیز در صدد تشکیل

منطقه‌گرایی تجاری به  
عنوان هدف دولت در  
تجارت خارجی، بخصوص  
در دولت‌های نهم و  
دهم، مؤثرترین مؤلفه  
رقابت‌پذیری در تولید  
منطقه‌ای و شناخت و  
تقویت مزیت‌های نسبی  
کشورهای منطقه است

اجلاس چهارجانبه حمل و نقل بین کشورهای ایران، سوریه، لبنان و عراق برای استفاده از ظرفیت‌های حمل و نقل و گسترش روابط می‌باشد. در این راستا، دو کشور ایران و سوریه همکاری‌های خود را در آموزش دریانوردی، توسعه بنادر، تبادلات تجاری و ترانزیت کالا توسعه می‌دهند و سوریه، با استقبال از این همکاری، خواستار مشارکت ترکیه در پروژه‌های اقتصادی، انرژی و ترانزیت منطقه‌ای می‌باشد.

## ارزیابی

کیفیت و کمیت تجارت خارجی را می‌توان وجه بیرونی روابط تولید در اقتصاد ملی دانست. موازنه پرداخت‌ها که نشان‌دهنده وضعیت صدور و ورود کالاها و خدمات و حجم سرمایه می‌باشد، نقش مهمی در تقویت اقتصاد ملی و تأمین نیازمندی‌های آن دارد. بنابراین، تقویت تجارت خارجی، یعنی تأمین امنیت اقتصاد ملی. از مجموعه آمار و ارقام ارائه‌شده در طول سال ۱۳۸۹، به نظر می‌رسد روند صادرات ایران در هر دو بخش کالاهای غیرنفتی و نفتی، رو به افزایش بوده است، اما آنچه در این بین دارای اهمیت است، تمایز قائل شدن میان صادرات نفت خام و مشتقات آن از مابقی صادرات است که از طریق آن، ویژگی ساختار تجارت خارجی ایران بیشتر مشخص می‌شود. صادرات غیرنفتی رشد داشته، ولی در مقابل، صادرات نفتی و مشتقات آن دارای سهم قابل توجهی نیست. بخش مهمی از صادرات، عمدتاً محصولات معدنی خام و کشاورزی با ارزش افزوده نازل است ضمن آنکه، صادرات بخش کشاورزی نیز با ظرفیت‌های تولید داخلی هماهنگ نیست. در مقابل، واردات عمدتاً شامل کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای با فن‌آوری پیشرفته و ارزش افزوده بالاست. البته، صادرات کالاهای صنعتی نیز در سال ۸۹ رشد داشته، ولی این رشد بسیار اندک است.

در عرصه گسترش تجارت منطقه‌ای در سال ۱۳۸۹، دولت به دنبال افزایش سه برابری میزان سوپا نفت و گاز است

نکته مهم و قابل توجه در تجارت خارجی سال ۱۳۸۹، گسترش مبادلات منطقه‌ای با کشورهای منطقه است. توسعه تجارت و روابط اقتصادی با اکو و کشورهای مسلمان در آسیای مرکزی و قفقاز، تلاش برای عقد پیمان تجارت آزاد با ارمنستان و ترکیه، و توسعه مبادلات تجاری با جنوب غرب آسیا، از نکات و تحولات جدید تجارت خارجی جمهوری اسلامی ایران است. چین و امارات، همچنان نقش برجسته‌ای در زمینه تأمین کالا در تجارت خارجی ما ایفا می‌کنند. صادرات به اروپا عمدتاً شامل نفت و کالاهای سنتی و کشاورزی است. نقش بخش خصوصی، اگرچه نسبت به قبل پررنگ‌تر است، ولی تجارت خارجی غیرسنتی هنوز در انحصار دولت است. بخش خصوصی با مشکل نرخ ارز واقعی، فقدان آموزش، عدم هماهنگی میان دستگاه‌های دولتی، کندی امور در گمرکات و قوانین ضد و نقیض دست و پنجه نرم می‌کند. در سال ۱۳۸۹، به نظر می‌رسد اهداف اقتصادی برای فعالان اقتصادی و نمایندگی‌های سیاسی بیشتر اولویت داشته، ولی تعامل و همکاری دستگاه دیپلماسی و نهادهای اقتصادی، از مشکلات تجارت خارجی کشور است. ساختار اقتصادی ایران و سایر کشورهای مسلمان مانع توسعه

تجارت خارجی منطقه‌ای است. دولت اقدامات خوبی را برای تقویت نام و نشانه‌ای تجاری و تسریع در امر سرمایه‌گذاری خارجی و عدم تمرکز امور در مرکز شروع کرده، ولی هنوز تأثیر عملی این اقدامات مشخص نشده است. ابتکار کنترل واردات از طریق ایران کد می‌تواند بسیاری از مشکلات تجارت خارجی در زمینه نظارت و کنترل را برطرف کند.

## راه کارها

روند تجارت خارجی کشور در سال ۱۳۸۹ رو به پیشرفت بوده است، ولی ساختار و ماهیت تجارت خارجی نمی‌تواند تأمین کننده امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی در بلندمدت باشد. توجه به آمارهای مربوط به کسر بودجه بدون درآمد نفت، تورم، رشد اقتصادی و بیکاری، به خوبی نشان می‌دهد تجارت خارجی به مانند ساختار اقتصاد ملی، از بیماری مزمن و تاریخی رنج می‌برد. با کسر صادرات پتروشیمی و نفت مشخص می‌شود تراز پرداخت‌ها به مانند گذشته، کاملاً به ضرر ایران است. در تجارت خارجی با اکثر مناطق، در صورت حذف نفت و مشتقات آن، تراز پرداخت‌ها به نفع ایران نیست. مشکل اصلی تجارت خارجی ایران، علاوه بر منفی شدن موازنه تراز پرداخت‌ها، نرخ واقعی ارز و دیگر درآمدهای ناشی از نفت است. افزایش درآمد نفت باعث می‌شود دولت بتواند قیمت ارز را همچنان پایین و غیر واقعی نگه دارد. تثبیت نرخ ارز بزرگ‌ترین ضربه بر صادرات غیرنفتی است و این مشکل ساختاری، ریشه‌ای‌ترین تهدید امنیتی در عرصه اقتصاد و تولید ملی است.

به نظر می‌رسد هنوز راهبرد و رژیم تجارت خارجی در بخش‌هایی مانند صنعت و تولید داخلی مشخص نشده و منشور مدون و همه‌جانبه‌ای در این زمینه، با توجه به مناطق و کشورهای مختلف ترسیم نشده و برنامه جامعی برای شناخت ظرفیت‌های اقتصادی و تجاری داخلی و خارجی با هماهنگی دستگاه‌های اقتصادی-دیپلماتیکی، رسانه‌ها و همکاری بخش خصوصی و بخش دولتی، طراحی نشده است. البته، در سال ۸۹، ملاحظات اقتصادی در فهرست اهداف سیاست خارجی مشاهده می‌شود که این رویه باید در سطوح کارشناسی تقویت و گسترش یابد. برگزاری همایش‌ها و سمینارهای هدفمند و با برنامه، به منظور افزایش شناخت و ایجاد زمینه ارتباط و تعامل میان کارگزاران و فعالان اقتصادی و دیپلماتیک در بخش خصوصی و دولتی، باید افزایش یابد، ولی نتیجه آن باید راهکار عملی باشد.

باید میان مؤسسات تحقیقاتی و دانشگاهی با نهادهای دولتی و فعالان بخش خصوصی و رسانه‌ها در جهت شناخت هرچه بیشتر و ایده‌پردازی، با هدف توسعه و تقویت روابط اقتصادی، روابط ارگانیکی ایجاد شود.

تجارت خارجی بدون اصلاح ساختار اقتصاد داخلی و افزایش توان رقابت‌پذیری و اصلاح رویه‌ها امکان‌پذیر نیست. این امر ارتباط نزدیک میان جامعه، سیاست و اقتصاد را به صورت سازمان‌یافته و شفاف در داخل می‌طلبد.

ساختار و ماهیت تجارت  
خارجی نمی‌تواند تأمین  
کننده امنیت اقتصادی  
جمهوری اسلامی در  
بلندمدت باشد